

Nemzetköziesedés és mobilitás századunkban

*Dusa Ágnes Réka: Hallgatók nemzetközi mobilitása
a XXI. század elején*

Dusa Ágnes Réka szociológus, a neveléstudományok doktora. Tudományos kutatásaiban a felsőoktatás nemzetköziesedését vizsgálja, elsősorban a hallgatók nemzetközi mobilitása, migrációs tervei, illetve ezek eredményesége gyakorolt hatása áll érdeklődésének középpontjában. Monográfiája, a *Hallgatók nemzetközi mobilitása a XXI. század elején* című kötet szorosan illeszkedik ezen kutatási irányhoz.

A hiánypótló monográfia célja, hogy a hallgatói mobilitás kérdését minden szempontból, részletesen, egységbe foglalva tárgyalja. A nemzetköziesedés és a hallgatói mobilitás fogalmait definiálja, majd ezek szintjeit, szereplőit, szakirodalmát és statisztikai elemzéseit, illetve a kutatás módszertanát is részletesen bemutatja, mindezt kiegészítve a Debreceni Egyetem hallgatói között végzett kutatásokkal.

A *Bevezetésben* a szerző – a könyv fejezeteinek ismertetése után – leírja, hogy a nemzetköziesedésen kívül, a külföldi hallgatók megnövekedett számának és arányának elemzése mellett gazdasági, külpolitikai és szakpolitikai tényezők is hatnak a mobilitási folyamatokra, a külföldi tapasztalatok egyértelműen növelik az azt megszerző oktatók és hallgatók tudományos és karrierértékét.

Az oktatás nemzetköziesedése fejezetben a szerző a felsőoktatási nemzetköziesedés fogalmát definiálja, majd a felsőoktatást történetileg áttekinti, bemutatja a különböző nemzetközi egyetemi modelleket, végül eljut a 20. század végére, az ezredfordulóra jellemző globalizáció kategóriájához, a globalizáció versus nemzetköziesedés dilemmájához. Ezután a

nemzetköziesedés különböző szintjeit írja le, úgymint a globális, a regionális, a nemzeti, a szektor-, az intézményi, a kari és az egyéni szintek. Minden szinthez politikai, gazdasági, kulturális-társadalmi és akadémiai nézőpontokat köt. Innen kiderül, hogy a nemzetközi felsőoktatási mobilitás társadalmi szempontból hozzájárul a kutatói hálózatok bővüléséhez, az egyetemek gazdasági megerősödéséhez, a nemzetközi rangsorokban előnyösebb pozíciószerezéshez. Azonban negatív folyamatok is kapcsolhatóak hozzá, mint az új típusú esélyegyenlőtlenségek kialakulása, vagy az agyelszívás (*brain drain*), amely a hosszú távú munkavállalási célú migráció előzménye.

A nemzetközi mobilitás folyamata és szereplői fejezetben a szerző áttér a hallgatói mobilitás témakörére. Részletezi a mobilitás fogalmát, típusait és nemzetközi megközelítéseit. A mobilitás lehet földrajzi és társadalmi. Az első kategóriába tartozik a migráció, ez lehet időben rövid vagy hosszú távú. A földrajzi mobilitás mindig határátlépést is jelent. A hallgatói mobilitást tehát ideiglenes mobilitás helyett átmeneti, – motivációs szempontból – önkéntes migrációként értelmezzük.

Innen a szerző nemzetközi összehasonlításban keresi a külföldi hallgatók mint kategória meghatározását, ami nem egyértelmű, hiszen már az elnevezésben is megkülönböztetik a (1) külföldi hallgató (*foreign students*) és a (2) nemzetközi hallgató (*international students*) fogalmát a fogadó országba való érkezés elsődleges célja mentén, aszerint, hogy (1) a bevándorlás (letelepedés) vagy (2) a

felsőfokú képzésbe való bekapcsolódás-e a diák célja.

Ebben a fejezetben írja le a mobilitás hazai (Tempus közalapítvány) és nemzetközi szervezeteit, illetve a statisztikai adatok forrásait (Eurostudent, OECD Education at a Glance, UNESCO, Diplomás Pályakövető Rendszer), majd az ösztöndíjakat és mobilitási programokat is bemutatja. Továbbá göröcső alá veszi a mobilitást segítő és korlátozó tényezőket (a szülők iskolai végzettségétől kezdve az idegennyelvi kompetenciáig); a Debreceni Egyetem hallgatóinak kifelé és befelé irányuló kredit- (rövid távú, pl. Erasmus), illetve diploma- (hosszú távú) mobilitását küldő országok, szakok és karok szerint. Ennek kapcsán a felsőoktatás eredményességét, a későbbi külföldi tanulási- és munkavállalási terveket is vizsgálja.

A mobilitás hasznosulása az egyén életében című fejezetben a szerző megvilágítja, mi is a hallgatói mobilitásba való bekapcsolódás vagy az abból való kimaradás tétje, a mobil hallgatók hogyan profitáltak a külföldi tanulmányaikból.

A szakirodalom áttekintése alapján a szerző megállapítja, hogy a külföldi tanulmányi célú mobilitás az akadémiai fejlődés, a nyelvtudás javulása vagy konkrét munkaerőpiaci előnyök, mint a gyors elhelyezkedés vagy a magasabb kezdő fizetés mellett számos személyiségbeli változást is hozhat. Példaként említi a szélesebb látókört, a nagyobb önállóságot és önbizalmat, valamint a nyitottságot a társadalmi problémák iránt. Leírja, hogy egyes kutatók (Brown, 2009) a hallgatói mobilitás átformáló erejét említik, mint a kulturális kompetencia növekedése és az önismeret fejlődése. Emellett megjelennek a negatív hatások is: a honvágy, a kulturális sokk, a tanulmányi nehézségek vagy a kulturális különbségekből fakadó stressz és a sztereotípiákkal és előítéletekkel való találkozás. Az ezekkel való megküzdés hosszú távon azonban pozitív hatással bírhat.

A hallgatói mobilitást segítő és korlátozó tényezők című ötödik fejezet azt vizsgálja, hogy mi kell ahhoz, hogy valaki

A hallgatói mobilitást segítő és korlátozó tényezők című ötödik fejezet azt vizsgálja, hogy mi kell ahhoz, hogy valaki mobil hallgatóvá váljon, milyen tényezők segítik vagy gátolják ezt a szakmai és személyes növekedést. A szerző először átveszi a migrációs elméletek főbb irányait, majd a gazdasági tőkének, a szülők iskolai végzettségének, az idegen nyelvi kompetenciáknak, a migrációs buroknak és mobilitási tőkének külföldi tanulásra gyakorolt hatását részletezi a nemzetközi és hazai kutatások segítségével. Itt említi a szerző a Sik és Örkény (2003) által bevezetett migrációs potenciál és migrációs burok fogalmát. A migrációs potenciál egy olyan szándék vagy terv, ami arra irányul, hogy valaki külföldön vállaljon munkát vagy kivándoroljon, azaz ezzel a mutatóval mérhető egy társadalomban az emberek elvándorlási szándéka.

mobil hallgatóvá váljon, milyen tényezők segítik vagy gátolják ezt a szakmai és személyes növekedést. A szerző először átveszi a migrációs elméletek főbb irányait, majd a gazdasági tőkének, a szülők iskolai végzettségének, az idegen nyelvi kompetenciáknak, a migrációs buroknak és mobilitási tőkének külföldi tanulásra gyakorolt hatását részletezi a nemzetközi és hazai kutatások segítségével. Itt említi a szerző a Sik és Örkény (2003) által bevezetett migrációs potenciál és migrációs burok

fogalmát. A migrációs potenciál egy olyan szándék vagy terv, ami arra irányul, hogy valaki külföldön vállaljon munkát vagy kivándoroljon, azaz ezzel a mutatóval mérhető egy társadalomban az emberek elvándorlási szándéka. Ennek számításába a nem, a kor, az iskolai végzettség, a település, a szegénység, a gazdasági aktivitás, a migrációs burok (mobilitást segítő kapcsolati háló és a háló tagjainak közvetített tapasztalatai) és a pszichikai tőkeként felfogható tényezők (a jövőbe vetett bizalom, önbizalom, elégedettség/elégedetlenség az ország helyzetével és a személyes helyzet-tel) számítanak bele.

A Murphy-Lejeune (2002)-féle mobilitási tőkét növelhetik a hallgató családjában előforduló földrajzi mobilitás (külföldi nyaralások, városlátogatások) és a nemzetközi családi és baráti kapcsolatok, illetve a hallgató saját korábbi mobilitási tapasztalatai és nyelvi kompetenciája. Emellett nagy szerepe van a diák személyiségjegyeinek is, mint a közvetlenség vagy más nemzetiségű emberek, új kultúrák, új szituációk felé való nyitottság, illetve a kulturális sokkal való megküzdés képessége, vagy az új kultúrák és ismeretlen szocializációs közegek sikeres adaptálása. Ezek alapján három kategóriába oszthatóak a mobil hallgatók: gyakorlott utazók, tapasztaltak és szakértők. Az immobil hallgatók vizsgálata kimaradt az eredeti kutatásból. A szerző ennek a kategóriának a tanulmányozását egy későbbi kutatás témájaként jelöli meg.

A hatodik, egyben utolsó fejezet címe: *A Debreceni Egyetem hallgatóinak mobilitása*. Ebben a részben a szerző részletesen levezeti az empirikus vizsgálatot, melynek során a CHERD kutatóközpont hat adatbázisát felhasználva azt vizsgálta meg, milyen tendenciák rajzolódnak ki a debreceni egyetemisták mobilitási tapasztalatait és terveit tekintve. A vizsgálat során a debreceni egyetemisták mobilitását társadalmi háttérváltozókkal és a migrációkutatásokban egyre nagyobb teret kapó finomabb háttérmutatókkal (mint a migrációs burok vagy a mobilitási tőke) egyaránt le lehetett írni. A kutatások eredményeként

négy mobilitási klasztert alakít ki a szerző és bemutatja azok jellemzőit. A legnépesebb csoport az otthonmaradók csoportja, akik nem csak a mobilitást tekintve tűnnek passzívnak: nem terveznek továbbtanulást, gyengébbek az intragenerációs kapcsolataik, legalacsonyabb arányban önkénteskednek, és kis arányban tagjai valamilyen szervezetnek – de nem is szeretnének tagok lenni. Korábbi kutatások is felfigyeltek már egy sajátos hallgatói csoportra a partiumi régió vizsgálataiban, ezért a szerző kiemelten fontosnak tartja a csoport további vizsgálatát. A felfedezők, a hódítók és az egzisztenciális kivándorlók csoportját alaposan megismerhetjük társadalmi és szocioökonómiai háttérmutatók segítségével.

A szerző a négy mobilitási típust olyan dimenziók mentén vizsgálja, mint a társadalmi státus, a nyelvi kompetenciák, a társadalmi tőke, a mobilitási tőke. A társadalmi státusba tartozik a nem, a szülők legmagasabb iskolai végzettsége, a szülők munkaerőpiaci státusa, a család objektív, szubjektív és relatív anyagi helyzete. A nyelvi kompetenciák dimenziója a nyelvvizsgák számát és/ vagy a beszélt nyelvek számát foglalja magában. A társadalmi tőke dimenziójába a településtípust, a migrációs tőkét, a migrációs burkot és a vallásgyakorlással mért hitet sorolja. Végül egy dimenzióba tömöríti az ún. puha változókat is, mint a társadalmi intézményekbe vagy az embertársakba vetett bizalom, az élet értelme, a szubjektív jóllét vagy a társadalmi távolság, összefoglalóan a bizalmi tőke elnevezést adja a kategóriának.

A mű rendkívüli erőssége a felhasznált hazai és nemzetközi irodalom mennyisége. Több mint 200 szakirodalom szerepel a listán, és ezekre a szerző a monográfia fejezeteiben relevánsan hivatkozik, alátámasztva velük megállapításait.

A szerző stílusa könnyen olvasható, az ábrák és a táblázatok jó helyen, a szöveget alátámasztva jelennek meg, és teszik érthetőbbé a leíró részeket.

A szerző maga jelöli ki az immobil, az otthon maradók csoportjába tartozó

hallgatók további vizsgálatát mint a hallgatói mobilitás kutatásának újabb irányát. Érdekes lehet a nemzetközi mobilitás további vizsgálata az utóbbi évek történései kapcsán: a Brexit, illetve a pandémia hatása a hallgatói tanulmányi migrációs folyamatokra, a legjobb érettségi eredményeket elért magyar diákok tömeges diplomamobilitásának vizsgálata mentén.

Dusa Ágnes Réka (2020). Hallgatók nemzetközi mobilitása a XXI. század elején. In Pusztai Gabriella (sorozatszerk.), *Oktatás-kutatás a 21. században. 10. kötet*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen

Somos Magdolna

Debreceni Egyetem

*Humán Tudományok Doktori Iskola
Neveléstudományi Doktori Program*

Irodalom

Brown, L. (2009). The Transformative Power of International Sojourn. An Ethnographic Study of the International Student Experience. *Annals of Tourism Research*, 36(3), 502–521. DOI: [10.1016/j.annals.2009.03.002](https://doi.org/10.1016/j.annals.2009.03.002)

Murphy-Lejeune, E. (2002). *Student Mobility and Narrative in Europe. The New Strangers*. Routledge. DOI: [10.4324/9780203167038](https://doi.org/10.4324/9780203167038)

Sik Endre & Örkény Antal (2003). A migrációs potenciál kialakulásának mechanizmusa. In Örkény Antal (szerk.), *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont. 188–202.